

tett és végtelenül árnyalt világlátás megértésére csupán kísérletet (s vajon az esszé nem ennek műfaja-e?) tehetünk.

Nacsinák Gergely András (2003): *A szem böjtje. Tanulmányok az orthodox kereszténység művészetéről*. Paulus Hungarus – Kairosz Kiadó, Budapest.

Szűcs Balázs

Az értékmegőrzés értéke

A könyvnek már címe is érdeklődést kelt: Történelmi szemléltetőanyag az első világháború korában. A kis kötet Gyulai Ágost művének felhasználásával készült.

Lányi Katalin már a 'múlt század' nyolcvanas éveiben felfigyelt Gyulai Ágost tevékenységére, kisebb monográfiát írt róla; kiemelve, hogy Gyulai sok évtizeden át volt a Magyar Paedagógiai Társaság titkára. Lányi Katalin nemrégien megszerkesztette, jegyzetekkel látta el és megjelentette az 'Emlékkönyv Gyulai Ágost jubileumára' című esszégyűjteményt, melyet 1946 óta kéziratos formában őrzött a Gyulai család. (*Új Pedagógiai Szemle*, 2001. 3. 173–174.)

Az újabb vállalkozás, a 'Történelmi szemléltetőanyag...' előszava ismerteti a könyv keletkezésének történetét. Megtudjuk, hogy a századforduló körül (1900-as évek) a közoktatás-politika szorgalmazta, hogy jegyzékben foglalják össze azokat a könyveket, melyeknek beszerzése valamennyi népiskola számára szükséges. Ebből a munkából részt vállalt annak idején a Magyar Paedagógiai Társaság is. Az említett jegyzékhez kapcsolódott az ajánlott szemléltető eszközök elkészíttetése is. Így, ennek keretében jött létre egy húsz képből álló történelmi szemléltető gyűjtemény terve. Érdeemes megemlíteni, hogy e terv kialakításában és kivitelezésében szerepet vállalt a Képzőművészeti, valamint az Iparművészeti Főiskola és az Államnyomda. (Személyes emlékem: e képek némelyikét láthattam a húszas évek végén abban az elemi népiskolában, amelyikbe jártam.)

Gyulai Ágost – már a világháborús években – tájékoztatást írt a húsz történelmi kép pedagógiai funkciójáról, sőt részletes eligazítást nyújtott az egyes képek felhasználásáról. Elmondható, hogy az egész koncepciót a történettudomány és pedagógia, a művészet és mesterség összefogása valósította meg.

Az említett tájékoztatás és eligazítás kéziratos formában maradt fenn, ezt bocsátotta a család Lányi Katalin rendelkezésére, ezt tartalmazza a megjelent kötet. Az eredeti kézirat ezt a címet viseli: 'Magyarázó füzet a népiskolai történelmi szemléltető képekhez'. Ennek I. részében Gyulai rövid összefoglalást ad a „szemléltetésről”. Ismerteti ennek az eljárásnak az eredetét – Comeniustól –, majd annak pedagógiai értelmezését az adott korban. Gyulai Ágost a szemléltetést az iskola egyik legfontosabb feladatának minősíti, belehelyezve az ismeretszerzés folyamatába. Kiemelt helyet tulajdonít a tanítói eljárásnak, azaz a módszernek. Hivatkozik az érvényben volt Tantervi Utasításra, elemzi a kép funkcióját. A képek között legfontosabbnak véli a történelmi szemléltető képeket. Külön néhány oldalt szentel ezeknek, rámutatva, hogy a belső szemlélet által elvont fogalmak is szemléltethetők. Éppen ebben az összefüggésben nagyon hasznosak a történelmi szemléltető képek, amelyek etikai értékeket közvetítenek az ízlés fejlesztésével együtt, alakítva a beleélés képességét. Gyulai Ágost hangsúlyozza, hogy a kép csupán eszköz a magasabb etikai célok érdekében, ne tévesszük össze a képtárgyalással.

Ezek után következnek a II. részben maguk a képek, magyarázatokkal együtt. Húsz képet közöl a magyarázó füzet, átfogva a magyar történelem folyamatát. Az első kép: Ár-

pád pajzsra emelése, az utolsó: *Erzsébet* királyné *Deák Ferenc* ravatalánál. Képeket láthatunk az Árpádok, az Anjouk, a Hunyadiak, a török elleni harcok, a Habsburgok, a velük szemben folytatott küzdelmek korából, egy kép az önálló Erdélyre utal. Az egyes képek művészettörténeti, esztétikai értékére, a kiválasztás szempontjaira itt – természetesen – nem kívánok semmiféle megjegyzést tenni; ezek nyilvánvalóan tükrözik a századforduló – millennium! – körüli évek uralkodó szemléletét, ízlését, művészeti kánonját. A szerkesztőnek – Lányi Katalinnak – külön köszönet jár azért, hogy a húsz kép és magyarázat után a zárszóban közli a képeket festő művészek életrajzi adatait – *Székely Bertalan* mellett megannyi, ma már alig ismert mesterről van szó.

A képeket követő magyarázatok pontos algoritmust követnek:

– „a kép szemléltetésének erkölcsi és esztétikai célja”: a történelmi esemény jelentőségének méltatása, tanulságai, elvárható érzelmi hatása, az eszközök, melyek ezt a hatást biztosítják, elrendezés, színek, más kifejezési formák;

– „a kép történeti alapja”: az esemény rövid leírása a tudomány állása szerint, kiegészítve szépirodalmi idézetekkel.

– „tárgyi szempontból szemléltetendő”: a környezet, az egyes személyek ábrázolása, egymáshoz való viszonyuk, gesztusaik, ruházatuk, jellemző tárgyak.

Természetesen azzal kapcsolatban sem kívánok megjegyzést tenni, hogy a magyarázatok mennyiben felelnek meg a történelmi hűségnek, mai nézeteink, ismereteink szerint, nem kívánom azt sem taglalni, hogy Gyulai Ágost magyarázatai a ma érvényre jutó történelemszemléletek közül melyikhez állnak közelebb, hogy mennyire tudnának azonosulni a magyarázatokkal tanáraink vagy azok többsége-kisebbsége. Nem kommentálok a magyarázatok – keletkezésük korára jellemző – stílusát sem. Mégis: egyetlen mozzanatot szóvá teszek, mert számomra meglepetést jelentett. Gyulai Ágost több(!) kép magyarázatakor megemlíti a magyarok közmondásos lojalitását, királyhűségét – éppen a Habsburgok vonatkozásában. Ezzel együtt megfér a dinasztia ellen folytatott függetlenségi küzdelmek – és hőseinek, *Rákóczinak*, *Kossuthnak* – méltatása.

A kötet – illetőleg a Magyarázó Füzet – értékét a szememben az növeli, hogy Gyulai Ágost, aki magas állami intézményekben vezető funkciókat töltött be, vállalkozott arra, hogy a pedagógiai gyakorlat számára nagyon is praktikus tanácsokat adjon, mégpedig igen részletezően. Csak egy példa erre. A „Budavár visszafoglalása a töröktől” című kép magyarázata közben – többek között – ezt tanácsolja: „külön szemléltetendő még a vár építkezését bemutató bástyatorony és egyéb épületek (pl a Mátyás korából való királyi palota); azon kívül a magyar, német és török katonák egymástól nagyon különböző öltözetei” (65. old.).

Teljesen elfogadhatónak tartom Lányi Katalin összegezését: „képeségei, a szaktudomány szeretete, pedagógiai attitűdje, pszichológiai érzéke, emberszeretete, továbbá a tudományos értékek őrzése és ezek bemutatása kiváló szakemberré tette” Gyulai Ágostot.

Most már csak arra a kérdésre kell választ adnom, hogy mit tegyen e könyv olvasója, tulajdonosa könyvével azon túl, hogy megőrzendő értéként elhelyezi polcán. Eljátszottam a következő gondolattal. Történelemtanárok, szakos egyetemisták, főiskolások és érdeklődő gimnazisták körében felmutatnám a képeket – és megvitatnánk a választ a következő (vagy hasonló) kérdésekre:

Pontosan mit ábrázol a kép? Volt-e valóban ilyen esemény, helyzet? Milyen más – hasonló – eseményre gondolhatott a festő? Milyen motiváció ihlette a művészt a maga korában a mű alkotására? Felfedezhető-e valamilyen közvetlen mondanivaló, „üzenet” a festményen? Mit emel ki a kép? Mit hangsúlyoz, avagy mi az, amit nem ábrázol? És mindezt miért?

Azután:

Egyetérthetünk-e azokkal a magyarázatokkal, amelyeket Gyulai Ágost fűz a képekhez? Egyezik-e ez a magyarázat a festőnek tulajdonítható szándékokkal? Voltaképpen

mit akar hangsúlyozni Gyulai Ágost? Mire nem tér ki? Esetleg mit hallgat el? Miért? És ezek után:

Ma, napjainkban milyen egyetértő vagy egymástól kisebb-nagyobb mértékben különböző nézetek élnek a környezetünkben, a szélesebb közvéleményben az adott képen ábrázolt eseményről?

Így Gyulai Ágost pedagógiai elgondolása, metodikai koncepciója többszörös értelmezést nyerhet, amelyekben különböző motivációk, hiedelmek, előítéletek jöhetnek felszínre. Játékos ötletem, gondolat kísérletem nem abból a szándékból fakad, hogy valamiféle történelmi relativizmust kívánnék elhinteni. Sőt bízom abban, hogy kétségbevonhatatlan, jól dokumentálható történelmi események éppen erősítést kapnak! És: persze leválnak a tévhitiek, hamis legendák. Az azonban ott rejlik elképzelésemben, hogy beláttassam, átéltessem, hogy ugyanaz az esemény – eltérő motiváció alapján – többféle interpretációt kaphat, többféle kontextusban helyezhető el, és az eltérések – esetenként ellentmondások – nem mindig áthidalhatók, feloldhatók. Ez a belátás, átélés kialakíthatja a magunkétól eltérő, másféle gondolkodásmódok, értelmezések, érzések tudomásul vételét.

Hajlamos vagyok azt gondolni, hogy az értékmegőrzésnek éppen ez lehet a legmélyebb értelme – értéke.

Lányi Katalin (2003, szerk.): *Történelmi szemléltetőanyag az első világháború korából*. Gyulai Ágost művének felhasználásával. Fekete Sas Kiadó – Magyar Pedagógiai Társaság. Budapest.

Bakonyi Pál

Selmeci tanárok

Minek köszönheti Selmecbánya, hogy neve hallatán egyetemisták ezrei érzékenyülnek el? Csáky Károly könyve talán egyfajta választ adhat erre.

Selmec, Selmec, sáros Selmec, te vagy az oka mindennek!” Száz torokból zúg a dal, és a hangszálak nem csak a sörtől remegnek, a szemek nem csak a gyertyafüsttől könnyeznek... Azután vége, és a korszok egy általános eks után nagyot koppannak a Miskolci Egyetem menzájának asztalán.

Ez az emlékkép – és még sok másik – merült fel bennem, mikor kézbe vettem Csáky Károly „Híres selmeci tanárok” című könyvét. Miért énekel(t) egy miskolci hallgató selmeci nótát? Sokan tudják, hogy a selmeci tanárai Bányászati és Erdészeti Akadémia (Főiskola) 1919-ben Sopronba települt, majd a bánya- és kohómérnöki karok továbbvándoroltak Miskolcra. Mára Selmec öröksége a nyugati határszéltől, Dunaújvárosra át Miskolcra, szerte az országban érezteti hatását. Miféle erő hatja át ezt az örökséget, mely majd száz évvel az ősi fészkek elhagyása után is ilyen elevenen él? A szerző arra az óriási feladatra vállalkozott, hogy lajstromba szedi a selmeci iskolák jeles oktatóit, ábécésorrendben, pontról pontra. És nemcsak az Akadémiáét, hanem a Királyi Katolikus Nagygimnázium és az evangélikus líceum tanárait is.

Kétségtelen, hogy egy iskolaváros szellemiségére az ott tanítók meghatározó befolyással vannak. Általuk Selmecbánya évszázadokon át a térség vezető szellemi központja volt, a kezük alól kikerülő diákok pedig országszerte magukkal vitték és továbbadták a tőlük tanultakat. Márpedig igen jeles diákok akadtak erre felé! Gondoljunk csak *Mikszáth Kálmánra* vagy *Petőfi Sándorra*! Az ő nevüket mindenki ismeri. (*Petrolay Margit* „iro-